

O włoskojęzycznej literaturze z całego świata

About Italian-language literature from around the world

Rec.: Rosanna Morace, *Letteratura mondo italiana*, Pisa 2012, Edizioni ETS, pp. 240.

Karol Karp

UNIWERSYTET MIKOŁAJA KOPERNIKA W TORUNIU

Słowa kluczowe

migracja, włoska literatura migracyjna, włoska literatura współczesna

Keywords

migration, Italian migration literature, Italian contemporary literature

Abstrakt

Celem artykułu jest krytyczna analiza monograficznej publikacji *Letteratura mondo italiana* (2012) autorstwa badaczki Rosanny Morace, zajmującej się współczesną literaturą włoską i związanej z rzymskim Uniwersytetem La Sapienza. Przedstawione rozważania dotyczą najważniejszych aspektów publikacji uczonej, a mianowicie: jej struktury, treści oraz znaczenia dla rozwoju badań literackich. Recenzowana monografia łączy teoretyczne informacje na temat zjawiska literatury migracyjnej z analizą tekstową opartą na twórczości wybranych pisarzy uznawanych za jej reprezentantów i stanowi istotny wkład w dalsze badania naukowe.

Abstract

The aim of the article is a critical analysis of the monographic publication entitled *Letteratura mondo italiana* (2012) by the researcher Rosanna Morace, dealing with contemporary Italian literature and associated with the University of Rome *La Sapienza*. The presented reflections concern the most important aspects of the scientist's publication, namely: its structure, content and importance for the development of literary research. The reviewed monograph combines theoretical informations on the phenomenon of migration literature with textual analysis based on the works of selected writers who are considered its representatives and is an important contribution to further scientific research.

W literaturze włoskiej zauważa się od ponad trzydziestu lat obecność specyficznej grupy pisarzy, często uważanych za przedstawicieli tak zwanej włoskiej literatury migracyjnej. Chodzi o autorów pochodzących z wielu krajów świata, którzy w większości nauczyli się języka włoskiego podczas pobytu w Italii i używają go jako narzędzia ekspresji literackiej. Z literaturoznawczego punktu widzenia mamy do czynienia z fenomenem dość nowym i mało zbadanym. Wśród najważniejszych dzieł naukowych, które zostały jemu poświęcone¹, należy wymienić z pewnością monografię Rosanny² Morace pod tytułem *Letteratura mondo italiana* [Włoska literatura ze świata], opublikowaną przez znane i cenione wydawnictwo pizańskie ETS w serii *La modernità letteraria* [Nowoczesność literacka], kierowanej przez Annę Dolfi, Alessandra Maxię, Nicolę Merolę, Angela R. Pupina i Giovannę Rosę.

Struktura książki jawi się jako bardzo przejrzysta i logiczna. Składają się na nią dwie obszerne części: teoretyczna oraz analityczna. W pierwszej części autorka omawia istotne aspekty metodologiczne, narratologiczne i językowe włoskiej literatury migracyjnej. Co szczególnie cenne, proponuje własną, oryginalną nazwę zjawiska, określając je jako „włoską literaturę ze świata” i precyzując, że chodzi o „literaturę tworzoną w języku włoskim przez autorów różnych języków ojczystych, którzy publikowali z pewną ciągłością i/lub którzy wyróżnili się pod względem językowym i jakościowym swoich dzieł”³. Uczona uzasadnia wybór taksonomiczny, podkreślając kilka czynników, które o nim zdecydowały, a mianowicie:

przekonanie, że określenie „migracja” wpływa negatywnie na interpretację i recepcję tej literatury, która mimo że jest młoda, osiągnęła już znaczną dojrzałość artystyczną; chęć uwypuklenia faktu, że nie wszystkie dzieła autorów

¹ Podam poniżej kilka innych ważnych monografii, które analizują zjawisko włoskiej literatury migracyjnej. *Narrazioni contese. Vent'anni di scritture italiane della migrazione*, (2013), [Kwestionowane narracje. Dwadzieścia lat włoskiego pisarstwa migracyjnego] Ch. Mengozzi; *Scrittori migranti in Italia (1990-2012)*, (2013), [Pisarze migracyjni we Włoszech (1990-2012)], C. Gibellini; *Scrivere nella lingua dell'altro. La letteratura degli immigrati in Italia (1989-2007)*, (2010), [Pisać w języku innego. Literatura imigrantów we Włoszech (1989-2007)], D. Comberiati; *Certi confini. Sulla letteratura italiana dell'immigrazione* (2010) [Pewne granice. O włoskiej literaturze imigracyjnej], L. Quaquarelli (red.).

² Warto wymienić inne publikacje monograficzne włoskiej badaczki: *Il prisma, l'uovo, l'esorcismo. Meneghello e il dispatris* (2020) [Pryzmat, jajko, egzorcyzm. Meneghello i ekspatriacja], *Le stagioni narrative di Carmine Abate. Rapsodie di un romanzo-mondo* (2014) [Sezony narracyjne Carmine Abatego Rapsodie powieści ze świata].

³ „La letteratura prodotta in italiano da autori di diversa madrelingua che abbiano pubblicato con una certa continuità e/o che si siano distinti sul piano linguistico e qualitativo delle opere”. (Morace 2012: 25). Wszystkich tłumaczeń z języka włoskiego na język polski dokonał autor artykułu.

naturalizowanych pełnią funkcję informacyjną/świadczenia i że w rzeczywistości coraz bardziej oddalają się one od aspektu autobiograficznego, otwierając się na łączenie języków, obrazów i tradycji literackich; wreszcie potrzeba zajęcia się ‘literaturą ze świata’ z krytycznego punktu widzenia bardziej czysto filologicznego, językowego i tekstowego⁴.

W tym miejscu należy podkreślić, że formuła „włoska literatura ze świata” – mimo swojej oryginalności - nie rozpowszechniła się w środowisku naukowym. Większość uczonych wciąż stosuje określenie „włoska literatura migracyjna”, zaproponowane przez prekursora badań w zakresie omawianego pola – profesora Armanda Gniscię⁵.

W drugiej części monografii, składającej się z czterech rozdziałów, uwaga Morace skupia się na sylwetkach oraz twórczości Carmine Abatego, Adriána Braviego, Younisa Tawfika i Bożidara Stanišića, słusznie uznanych za ważnych przedstawicieli nowej literatury. Wszyscy wymienieni autorzy są dość znani i opublikowali dzieła zasługujące na uwagę literaturoznawców. Warto zaakcentować fakt, że wywodzą się oni z odmiennych kręgów kulturowych. Abate urodził się we Włoszech, w specyficznej społeczności *arberësh*, założonej w średniowieczu przez Albańczyków, której członkowie używają własnego języka i kultywują albańskie zwyczaje i tradycje. Bravi jest z pochodzenia Argentynczykiem, Tawfik Irakijczykiem, a Stanišić przyszedł na świat w Bośni.

Morace przeprowadza wielowątkową i wyczerpującą analizę tekstów, które tworzą *corpus* literacki poszczególnych pisarzy. Bierze pod uwagę najważniejsze walory estetyczne oraz tematy, szczegółowo omawia główne aspekty narracyjne, gdyż – jak sama twierdzi – jednym z głównych celów monografii jest „ukazanie bogactwa stylistycznego i treściowego dzieł niektórych pisarzy włoskiej literatury ze świata”⁶. Zaproponowane rozważania zostają poparte licznymi cytataми z literatury podmiotu oraz, na ile to możliwe, ustaleniami

⁴ „La convinzione che la specificazione ‘di migrazione’ stia compromettendo l’interpretazione e la ricezione di questa letteratura, che, seppur giovane, ha già raggiunto una notevole maturità artistica; la volontà di sottolineare come non tutte le opere degli autori naturalizzati abbiano funzione informativo/testimoniale, ed anzi come sempre più si allontanano da tale orizzonte autobiografico per aprirsi all’intarsio di lingue, immaginari e tradizioni letterarie; la necessità, infine, di affrontare la letteratura-mondo da un punto di vista critico più prettamente filologico, linguistico e testuale”. (Morace 2012: 25)

⁵ Zob. (Gnisci 1998).

⁶ „dimostrare la ricchezza stilistica e contenutistica di alcuni degli scrittori della letteratura mondo-italiana”. (Morace 2012: 11)

innych badaczy. Ważne jawią się nawiązania do tak zwanych autorów *tout court*, jak na przykład paralela między stylem Braviego i Calvina:

uważam, że tak naprawdę tym, co Calvino ma wspólnego z Bravim, jest styl, a raczej ten przejrzysty, istotny, dopracowany i „dokładny” język, który uwidacznia przedmioty, sytuacje, relacje, a następnie poddaje kontroli rozumu mroczne i irracjonalne aspekty zachowania oraz samą granicę między rzeczywistością a fikcją: u Calvina jednakże dzieje się to w perspektywie zdecydowanie fantastycznej, która intensyfikuje fikcyjność narracji, podczas gdy Bravi pracuje bardziej nad realnością, nieustannie zmieniając ją w surrealistyczną⁷.

Poprzez tego typu nawiązania do autorów kanonicznych, Morace dobitnie akcentuje wartość literatury migracyjnej, otwierając nowe, interesujące perspektywy o charakterze komparatystycznym.

Jak wynika z powyższych rozważań, recenzowana monografia jest nowatorska i stanowi znaczny wkład w rozwój oraz popularyzację italianistycznych badań literaturoznawczych. Ma dużą wartość poznawczą i została napisana przystępnym językiem. Jawi się jako rzetelne, dość obszerne i kompleksowe źródło inspirujące do dalszych poszukiwań w zakresie włoskiej literatury współczesnej, a zwłaszcza jej nurtu migracyjnego. Z całą pewnością nie powinna zostać pominięta przez studentów i doktorantów filologii włoskiej, a zwłaszcza uczonych zajmujących się tym obszarem refleksji naukowej.

Bibliografia

- Comberinati Daniele, *Scrivere nella lingua dell'altro. La letteratura degli immigrati in Italia (1989-2007)*, Bruxelles, Bern, Berlin, Frankfurt am Main, New York, Oxford, Wien 2010.
- Gibellini Cecilia, *Scrittori migranti in Italia (1990-2012)*, Verona 2013.
- Gnisci Armando, *La letteratura italiana della migrazione*, Roma 1998.
- Mengozi Chiara, *Narrazioni contese. Vent'anni di scritture italiane della migrazione*, Roma 2013.
- Morace Rosanna, *Il prisma, l'uovo, l'esorcismo. Meneghello e il dispatrio*, Pisa 2020.
- Morace Rosanna, *Le stagioni narrative di Carmine Abate. Rapsodie di un romanzo-mondo*, Soveria Mannelli 2014.
- Morace Rosanna, *Letteratura mondo italiana*, Pisa 2012.
- Quaquarelli Lucia, *Certi confini. Sulla letteratura italiana dell'immigrazione*, Milano 2010.

⁷ „Credo che, in effetti, quel che accomuna Calvino a Bravi sia lo stile, o per meglio dire quella lingua lucida, essenziale, levigata ed 'esatta' che mette in piena luce oggetti, situazioni, rapporti per poi sottoporre al controllo della ragione gli aspetti oscuri e irrazionali dei comportamenti e lo stesso confine tra realtà e finzione: ma in Calvino ciò avviene attraverso una rappresentazione decisamente fantastica che ostenta lo statuto di finzione della narrazione, mentre Bravi lavora maggiormente sul reale, ribaltandolo continuamente in surreale.” (Morace 2012: 189)